زانکۆی سەلاحەدین-هەولێر

Salahaddin University- Erbil

گوندی هەنارە

لایەنەکانی (سیاسی – ئابووری - کۆمەلایەتی) ١٩٦١ -١٩٩١

پرۆژەی دەرچوونە پێشکەش بە(بەشی مێژوو)کراوە، وەک بەشێک لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە زانستی مێژوو.

ئامادەکراوە لەلایەن:

دانا خەلیل تەها

بەسەرپەرشتی

پ. د عثمان احمد محمد

ئایار ٢٠٢٣

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ِ

قال تعالى

{وقل رب زدني علما}

الاية (114) من سورة طه

وقال تعالى

{وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا}

الاية (113) من سورة النساء

پێشکەش:

بەڕۆحی پاکی بەرزە فڕی دایکی کۆچکردووم.

١- هەموو هاوڕێکانم لە زانکۆی سەلاحەدین- هەولێر بەگشتی و قوتابیانی بەشی مێژوو بەتایبەتی .

٢- بە هەموو ئەو کەسانەی کە بەدوایی زانست وزانیاری دا دەگەڕێن.

٣- بە سەرۆکایەتی بەشی مێژوو و مامۆستا و دکتۆرە بەڕێزەکان.

سوپاس و پێزانین:

١- سوپاس وستایش بۆ خودای کاربەجێ ، کەمرۆڤایەتی لەنەزانینەوە بۆ زانین وبەرچاو ڕۆشنی ئاراستە کردووە، یارەمەتی وپشتیوان وکار ئاسانی بۆکردووم لەتەواو کردن ونوسینی ئەم توێژینەوەیە.

٢- سوپاسی بێ پایەنم بۆ سەرپەرشتیاری توێژینەوەکەم، کە ئەرک وماندوو بوونێکی زۆری لەگەڵ کێشام و زۆرهاوکارم بوو.

٣- سوپاس بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە یارمەتیان دام ،ئەگەر تەنها بە وشەیەکیش بێت، هانیان داوم، دەست خۆشیان لێکردووم.

هێما کورت کراوەکان

هێما کورت کراوەکان بەزمانی کوردی

ل	←	لاپەڕە
ل ل	←	لاپەڕەکان
ب .س	←	بێ ساڵی چاپ

ناوەڕۆک:

ژ	بابەت	لاپەرە
١	پێشەکی	١
٢	دەروازە: پوختەیی ناو و شوێنی جوگرافیاو سەرەتای دروست بوونی گوندی هەنارە	٢-٦
٣	تەوەرەی یەکەم: لایەنی کۆمەڵایەتی وتەندروستی	٦-١١
٤	باسی یەکەم : سیستەمی هۆزایەتی	٦
٥	باسی دووەم: دابوو نەریت و کلتوورەکان	٧-٩
٦	باسی سێیەم: لایەنی تەندروستی	١٠-١١
٧	تەوەرەی دووەم: لایەنی ئابووری	١٢-١٥
٨	باسی یەکەم : کشتوکاڵ	١٢-١٣
٩	باسی دووەم: ئاژەڵداری	١٣-١٤
١٠	باسی سێیەم: بازرگانی	١٥
١١	تەوەرەی سێیەم: لایەنی سیاسی و رۆشنبیری	١٦-٢٣
١٢	باسی یەکەم : پێگەی سیاسی گوندی هەنارە لەکۆتایەکانی سەدەی (٢٠)	١٦-٢١
١٣	باسی دووەم : لایەنی رۆشنبیری گوندی هەنارە	٢١-٢٣
١٤	دەرئەنجام	٢٤
١٥	لیستی سەرچاوەکان	٢٥-٢٦
١٦	پاشکۆکان	٢٧

پێشەکی

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان، سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگاری جیهانیان کە بە بەخششەکانی ئەو کارە چاکەکان تەواو دەبن و بەئەنجام دەگات، درود و سڵاو بڕژێت بەسەر گیانی پاکی پێشەوای مرۆڤایەتی پێغەمبەری خۆشەویشت (د.خ) دواینی پەیامبەران و یاوەران و شوێنکەوتووانی تارۆژی دوایی ،لە مێژووی کوردستاندا زۆر دێهات و ئاوایی هەن، کەئێمەواناسیومانن کەتەنها لەبواری کشتوکاڵ و ئابووریدا ڕۆڵیان گێڕاوە، بەڵام کەلەمێژووی تایبەتییان دەکۆڵینەوە، هەست دەکەین لەتەک ئەم بوارەدا لە گەلێک مەیدانی دیکەی ژیاندا هەمان ڕۆڵ وکاریگەرییان هەبووە ، بەمەش گرینگیەکەی لێرەدا زیاتر بەدەرئەکەوێت وەک بواری سیاسی کە ڕەنگە زۆر بەدەگمەن لەم لایەنە لەسەریان کۆڵرابێتەوە ، یەکێک لەم گوندانە گوندی هەنارەیە، کەجگە لەبواری ئابووری لە بوارەکانی نەتەوەیی وڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتیش، بەجۆرێک لە مێژووی ناوچەکەدا پێگەیەکی گەورەی هەیە. بەدرێژایی قۆناغەکانی مێژوو خەباتی گوندنشینانی کوردبەشێوەیەکی گشتی زۆر دژوار و سەخت بوو، چەندین کەسایەتی ناودار و نیشتیمان پەروەری کورد لەو قۆناغەدا لەو گوندانە دەرکەوتن، یەکێک لەوانەش گوندی هەنارەیە ، کە لە ئاستی خۆیانەوە دانیشتوانەکەی ڕۆڵی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسیان گێڕاوە، مەشخەڵی کۆمەڵی هەڵوێستی شۆڕشگێڕانە و ئابوری و کۆمەلایەتی بوون ،وە هەوڵەکانیشیان وەک چەکێکی کاریگەر و زیندووی ئەوخەباتە سەختە لەڕیزی پێشەودا وەستابوو، وە جێگایی بایەخیشە کەئەم توێژینەوە لەسەر ئەم گوندە بکرێت ، هەر بۆیە دوای گفتو و گۆکردن لەگەڵ مامۆستای سەرپەرشتیارم و پێشنیارکردن بۆئەم بابەتە بڕیارماندا لەسەر ئەم گوندە بنووسین ، بەهیوای ئەوەی کە سوود و زانیاریەک بگەیەنین بەخوێنەران و وە بەمەبەستی ئاشناکردن ولەبیر نەکردنی خەباتی گوندەکانی کوردستان. ئەم توێژینەوەیە پێکهاتووە لەدەروازە و پێشەکی و سێ تەوەرە، هەر تەوەرێک دابەشی چەند باس و لقێک کراوە لە تەوەرەی یەکەمدا ، لایەنی کۆمەڵایەتی وتەندروستی بەئامانج گیراوە، تەوەرەی دووەم لایەنی ئابووری بەئامانج گیراوە، تەوەرەی سێیەم ، لایەنی سیاسی و رۆشەنبیری بەئامانج گیراوە. بۆنوسین وئامادەکردنی ئەم توێژینەوەیە ، سوودم لە کۆمەڵێک ، سەرچاوەی پڕ لەسوود و زانیاری وەرگرتوە ، بەتایبەت چاوپێکەوتنەکان بەم شێوەیە دەتوانم بڵێم توێژینەوەکەم زیاتر مەیدانیە. لە کۆتاییدا ،ئەم توێژینەوەیەش وەک هەر توێژینەوەیەکی دیکە لەکەم وکوڕی بەدەر نیە، یەکێ لەهۆکاری ئەم گیرو گرفتانە کەمی سەرچاوەیە لەسەر ئەم بابەتە وەبێگومان ئەوەشی لەتوانامدا بێت هەوڵم بۆی داوە و کردوومە ، تاوەکوو بتوانم توێژینەوەیەکی زانستیانە ئامادە بکەم ، هیوادارم خزمەتێکی زانستیانەم لەم توێژینەوەیەدا پێشکەش کردبێت.

دەروازە:

گوندی هەنارە پێش ساڵی ١٩٦١

بەر لەساڵی ١٩٦١ گوندی هەنارە لەڕووی بەڕێوەبردنەوە سەربە (کۆیە) بووە ئەوکات کۆیە قەزابووە لەبۆ ئیش و کارەکان یان ئەگەر کێشەک هەبووایە دەچوونە کۆیە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە لەمەحکەمە ، لەگەڵ ئەمانەشدا ساڵانە مەئمور لەکۆیە ئەهات لەپایزاندا سەرانە یاخود باجی لەخەڵکی گوند ئەستاند لەسەر ئەو زەویانەی کە خەڵکی گوند بەکاریان هێنابوون بۆ فەلاحاتی بەگشت جۆرەکانیەوە(١).

١- دیدار ، لەگەڵ عبدالرحمن مستەفا محمد،هەنارە ٢٠٢٢/١١/٢٩ ، ناوبراو سالی ١٩٤١ لە گوندی هەنارە لەدایکبووە بەهۆی نەبوونی قوتابخانە لەگوند نەی خوێندووە، بەکاری کشتوکالی و ئاژەڵ داریەوە خەریک بووە .

ناوی گوندی هەنارە لەچیەوە هاتووە؟

لەسەرەتادا پێویستە ئەوە بزانین و ئاماژەی پێوە بکەین کە ووشەی (هەنارە – هەنارەیی) لەچیەوە هاتووە ، ئەوەی لەو بارەوەیەوە لەباب وباپیران و جوامێرانمان بیستووە و پشت بەپشت بۆمان بەجێ ماوە لەهەمان کاتدا لەپاش بەدواداچوونەوە و کۆکردنەوەی زانیارەییەکان ڕێک بۆمان دەرکەوتووە ئەوە دەسەڵمێنێت کەنازناوی هۆزی (هەنارە) لەکوردستانی ڕۆژهەڵات و باکور ورۆژئاوا لەسەرەتاوە نازناوەکە بۆ بنەماڵەییەکی ناسراو وخانەدان بەکار هاتووە، دیارە لەو بنەماڵەیە ڕۆلەیەک چاوی گەشی بەدونیایی ڕووناک هەڵ دێنێت وگەشە دەکات وهەڵ دەکەوێت بەناوی (عبدالرحمن) پاش تەواو کردنی خوێندنی مەلایەتی وبەدەست هێانی بڕوانامەی زانست وزانیاری تەواو لەبواری ئاینی پیرۆزی ئیسلام لەوکات وسەردەم دا لەکوردستانی وڵاتی(تورکیا) لەنزیک شاری ئاگرین لەناوچەی (سروج) پەرە بەئاوەدان کردنەوەی (مزگەوت وحجرە وتەکیە وخانەقا) دەدات بەهۆی خودا پەرستی ولێهاتووی ناوبراو ناو ناوبانگی بە (شێخ عبدالرحمن) دەڕوات. وەک لەدێر زەمانەوە تاکو ئێستاش ئەو کەلتوور وداب ونەریتە لەناو کوردەواریماندا بەشێوەیەکی گشتی تائەندازەیەک باوە و بیرو بڕاوی هۆز وخێلەکی بەتایبەتی بەچینی (شێخ ومەلا وسەید)بوونی هەیەو هەستی پێ دەکرێت ، بەدڵنیایەوە لەپێشترا بەهۆی کەمی خوێندەواری ونەبوونی زانست وزانیاری عەلمانیەوە هەروەها دوور لەشارو شارۆچکە لەکاتی توش بوونی نەخۆشی مرۆڤەکان لەجیاتی سەردانی پزیشک بکەن ڕویان لەتەکیەو حجرەکان دەکرد و دەچوونە لایان بەمەبەستی دوعا ونزاکردن هاوکات (شێخ عبدالرحمن) (باخچەیەکی -باغێکی) دار

(هەنار) ی لەنزیک حەوشەی ماڵەکەی هەبووە هەرکاتێک نەخۆشێکیان هێنابوایە لای هەندێک قورئان ونزای لەسەر هەنارێک بۆ دەخوێند ودەیدایە نەخۆشکە کەلەجیاتی داو دەرمانی پزیشک بەبڕوای پتەوی خەڵکە ساویلکەکەو بەبەزەیی و فەرمانی خودای گەورە نەخۆشەکە چاک بۆتەوە، بەم شێوەیە ناو ناوبانگی شێخ وای لێ هاتووە جار وابووە ڕێبوار لەڕێگاو باندا بەیەک گەیشتونە و پرسیاریان لەیەکتر کردووە ئایا ئێوە بۆ کوێ دەچن و مەرامتان چیە ئەوانیش وڵامیان ئەوەبووە دەچینە خزمەت شێخ بۆ (هەنارە) ئەو ناوناوبانگە پەرەی سەند وبڵابویەوە تاکو بووە نازناو ناسینی ماڵباتی شێخ بەبنەماڵەی هەنارەیی ناوبانگیان دەرکەوت ومەشهور بوون. پاشان بنەماڵەی شێخ هەنگاو بە هەنگاو گەشەیان کرد و تاکو بوونە بنەماڵە وتیرە وتایفە و (هۆز) ی (هەنارە-هەنارەی) ئەوە واتای هۆکاری نازناوی هۆزی هەنارەیی و گوندی هەنارەیە واتا گوندی هەنارە لەناوی هۆزەکەیەوە هاتووە . ئەو هۆکار و بیرو بۆچونە ڕاسترە و گونجاو ترە ئەگەرنا دوورنیە بیرو بۆچوون و ناو و ناوەڕۆی تریش لەم بارەیەوە هەبووبێت.(١)

١- محسین عمر ناسراو بە(مەلا محسین)هەنارەیی ، هۆزی هەنارەیی لێرە ولەوێ ، چاپی یەکەم (٢٠١٨) هەولێر ، ل ل ٤٦- ٤٧- ٤٨- ٤٩.

سەرەتای دروست بوونی گوندی هەنارە:-

سەبارەت بە مێژووی دروست بوونی گوندی هەنارەی دۆلی بەستۆڕە ، وادیارە لەپاش دابڕانی هەندێک یان بەشێک یان چەند برایەک لەهۆزی هەنارەیی پەرگەندەوە ئاوارە بوونیان لە کوردستانی و وڵاتی تورکیا لەناوچەی سروج و پاش گەیشتنیان بۆ کوردستانی ئیراق یەکەم جار لەناوچەی (هەریر) ئەوە بوو گوندێک لەنزیک باتاس پێک دەهێنن ولێی نیشتەجێ دەبن بۆماوەیەک ژیانی تێدا بەسەر دەبەن و دەگوزەرێنن. بەڵام بەداخەوە پاش ماوەیەک بەهۆی ڕووداوێکی کۆمەڵایەتی کێشەو گرفتێک لەگەڵ خەڵکانێکی ناوچەکە کە ئەوکات دۆست ودرواسێی یەک بونە ئەوە بو دیسان لەوێش هەڵ دەقەنێن و دووبارە پەرگەندەو ئاوارە دەبن ودێنە ناوچەی لێواری ڕووباری بەستۆڕە و دەوروبەری نێوان چیای سەری ڕەش وتارین و زورگی سێنک گوندێکی تر دادەمەزرێنن و لێی نیشتەجێ دەبن . بەمەبەستی مانەوە و پاراستنی ناو و ڕەچەڵەک و ڕەسەنایەتی سەربەخۆی هۆزەکەیان و ناوی دەنێن بەگوندی (هەنارە) کەئەمەش ڕێک یەکسانە لەگەڵ ناوی هۆزەکەیان.

١- عبدالخالق جبار حمدەمین هەنارەیی، دەروازەیەک لەمێژووی هۆزی هەنارەییو ، چاپی یەکەم(٢٠١٧) هەولێر ل ل ١١-١٢-١٣

شوێنی جوگرافیای گوندی هەنارە:-

هەنارە، یەکێکە لەگوندە گەورە ودێرینەکانی پارێزگای هەولێر نزیکەی لە (٣٠٠) ماڵ پێک دێت ، ژمارەی دانیشتوانەکەی بەپێی پسولەی خۆراک نزیکەی (١٠٠٠) کەسە، (٢٥) کم لەشاری هەولێر دوورە (١).

گوندی هەنارەی دۆلی بەستۆڕە کە دەکەوێتە سەر ڕێگای نێوان چوار ڕیانی بەستۆرە- دەربەندی گۆمەسپان – کۆیە. سەر بە ناحیەی مەسیف سەلاحەدین و قەزای شەقلاوەیە.

هەنارە کە هەنارە وبناریشی پێ دەگوترێت لەڕووی جوگرافیاوە کەوتۆتە باکووری رۆژئاوای شاری هەولێر لەبناری چیای سەری ڕەش کە سەری (بلندیشی) پێ دەوترێت هەڵ کەوتووە واتا لەباکووریەوە پشتی بەچیایی سەری ڕەشەوە قەیم کردوە و ڕووی کردۆتەوە پیرە قەڵاکەی هەولێر ، لەبەری باشوری ڕۆژئاوایەوە زنجیرە زورگی(تارین)بەدی دەکرێت کە لەم زنجیرە زوورگە گردەکانی (چک چکەو شامیلە)هەن لەبەری باکوریشیەوە گردی گرد (خێزان) خۆی نیشان دەدات ، لەبەری ڕۆژئاوای گوندەوەش گۆڕستانی (پیربەدر) کە گۆڕستانێکی زۆر کۆنە و بەرفراوانە بەدی دەکرێت لەبەری ڕۆژهەلاتیشیەوە گەری(گەورک)یان (هەورین) لەشێوەیەکی چوار وەرزە بەهاریدا خۆی نیشان ئەدات، گۆڕستانی (پیربەدر) کە کەوتۆتە ڕۆژئاوای گوندەوە لەسیمایدا لەرێگەی کێڵە گەورە وکۆنەکانیەوە مێژوویکی دێرین بەگوندەوە دەبەخشێت لەنێو ئەم گۆڕستانەدا دوو گۆڕ بەدی دەکرێت کێکیان گۆڕی (پیربەدر)ی خواناسە کە دەماودەم لەباوانەوە باسی هاتووە ئەوی تریش گۆڕی (قەرەن یاغای) سەرۆک حەشیرەتی بلباسانە لەم گۆڕستانە بەسەدان گۆڕ هەن کە هەندێکیان زۆر کۆنن(٢). کانیاوەکان کانی ئەو ئاوەیە کەلەژێر زەوی بەبێ هیچ هۆکار و پاڵنەر ونافوریەک دەردەچێت، ئەو ئاوەش بۆ ئەوەی بێتە سەر زەوی پێویستە خاکەکەی بەردینی هەبێت، جاران خەڵکی گوندی هەنارە بەهۆی نەبوونی پڕۆژەی ئاو و بیری ئیرتیوازی پشتیان بە کانیاوەکان ڕووباری گوندەکەیان ئەبەست بۆ ئیش و کارەکانی ڕۆژانەیان ئاویان لەکانیەکان ئەهێنا بە (تەنەکەو جەڕە و کەر وتێڕ) دواتر لەساڵی ١٩٩١ پڕۆژەی ئاو بۆگوندی هەنارە دروست کرا (٣).

گوندی هەنارە خاوەنی کۆمەلی کانی وکانیاو بوو هەم لە ناوەوەی گوند هەمیش لەدەوروپشتی گوند کانیەکانی ناو گوند ئەمانەن(کانی پیاوان – کانی ژنان -کانی جەگەن- کانی بیرۆکە) وهیتر کانیەکانی دەوروپشتی گوندیش ئەمانەن(کانی ڕەشکی- کانی مەلاشێخ- کانی مەسۆران-کانی شەکرێ- کانی تۆغانێ- کانی سۆفیان -کانی قەسری-کانی شامیلەی- کانی مام وسوی- کانی کونە سیخور-کانی گەری قەسرێ-کانی سۆلاوک-کانی کەندێ هەورینی)(٤).

گۆڕستانەکانی گوندی هەنارە یەکجار زۆرن ئەمەش بەڵگەیە لەسەر کۆنی گوندی هەنارە،گۆڕستانەکان بریتین لە(گۆڕستانی پیربەرد-دارەغەرییان-عەمەخرە-چاکی خەجیجەی -مەلا احمد قەسرێ-حاجی ڕچێڤ-سەید عوسمان-شێخ ساتق-مەلاشێخ-کانی سۆفیان-تارین-سەیدی ڕەش-مام سیدۆکە)بەڵام گەورەترین و کۆنترینیان (گۆڕستانی پیربەردە) (٥). سەیرانگای هەنارە:- یەکێکە لە سەیرانگاکانی سنووری پارێزگای هەولێر لە گوندی هەنارە، کە ساڵانە لە بەهار و نەورۆزدا لەبەر سروشتە جوان و دڵڕفێنەکەی خەڵکانێکی زۆر ڕووی تێدەکەن بەمەبەستی گەشت و گوزار بۆ ئەوەی کاتێکی خۆش بەسەربەرن و دوور بکەونەوە لە جەنجاڵی شار. لەگەڵ هاتنی نەورۆز خەڵکان لەبەرەبەیانی زووەوە گەشت دەکەن بەرەو سەیرانگەکە و خواردن لەگەڵ خۆیان دەبەن لە دۆڵمە و بریانی و خواردنە سەرەکیەکانی تر.... سەیرانگای هەنارە هەموو کات دەرگای واڵایە بە ڕووی گەشتیاران لە هەر چوار وەرزەی ساڵ، ئەوەی ئەم سەیرانگایە جیادەکاتەوە لەسەیرانگاکانی تر بوونی هێزە ئەمنیەکانە لە سنووری سەیرانگاکە بۆ ئەوەی گیان و ژیانی گەشتیاران سەلامەت بێت و دووربن لە هەر ڕووداوێکی نەخوازراو. شایانی باسە بۆ پاک و خاوێنی سەیرانگاکە کە ئەمە لایەنێکی تری زۆر گرنگە بۆ ئەوەی شوێنە گەشتیاریەکە بە پاکی بمێنێتەوە، بۆیە وەزارەتی شارەوانی بە هەماهەنگی لەگەڵ دەستەی گەشت و گوزار تیمێک پێکدێنن بۆ پاکراگرتن و خاوێنی سەیرانگەی هەنارە. لایەنێکی تر کە پێویستە باس بکرێت ئەویش هەڵکەوتەی جوگرافیای سەیرانگاکەیە، بەجۆرێکە کە نزیکی هەولێرە بۆیە خەڵکانێکی زۆر دێن بۆ ئەم شوێنە جگە لەمانەش گوندی هەنارە هەر خۆی هۆکارێکی تری سەرەکیە کە گەشتیار لەخۆی کۆدەکاتەوە لەبەر لەباری شوێنی مزگەوت کە تێدا گەشتیاران سوودمەند دەبن لە ئامادەبوونیان لە نوێژی هەینی و ئەرکە ئاینیەکانیان جێبەجێدەکەن سەرەڕای بەهرەمەندبوونیان لەخزمەتگوزاری ئاو و چەندین خزمەتگوزاری تر لە گوندی هەنارە.هەر دەربارەی سەیرانگای ناوچەکە، لە پەرتووکی (دلیل اربیل) لاپەڕە (١٣٠) کە بەزارەوەی ئینگلیزی و عەرەبی نووسراوە و بە وەرگێڕانی بۆ زمانی کوردی بەم شێوەی خوارەوە باسی دەکات:

سەیرانگای هەنارە دەکەوێتە خوار سەری بڵند لە دۆڵی بەستۆڕە نزیک ئەو ڕووبارەی بەناوی بەستۆڕەوە ناونراوە، هەروەها کەوتۆتە نێوان چیای تارین و سەری بڵند لە بەشی ڕۆژهەڵات لەسەر ڕێگای نێوان هەولێر و پیرمام. ساڵانە دانیشتوانی هەولێر و دەوروبەری ڕووی تێدەکەن کە ژمارەیان دەگاتە هەزارەها کەس، لە ماوەی وەرزی بەهاردا خەڵکان هەڵدەستن بە ئاهەنگ گێڕان لە ئاهەنگەکانی نەورۆز و ڕۆژەکانی مانگی سێ کە تێدا ئاهەنگ دەگێڕدرێت(٦).

١- دیدار ،لەگەڵ عبداللە کەریم ،هەنارە ٢٠٢٣/١/١ ناوبراو ساڵی(١٩٥٥) لە هەنارە لەدایک بووە، بەهۆی خراپی بارودۆخی دارایی نەی خوێندوە ، بەکاری کشتوکالیەوە خەریک بووە.

٢- بەرنامەی ئێوارانی ڕەمەزان ، کەناڵی ئاسمانی پەیام ، ساڵی ٢٠٠٩.

٣- دیدار، لەگەڵ سەبیعە عمر حمد،هەنارە ٢٠٢٢/١٢/١٢ ناوبراو لەساڵی ١٩٥١ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە، بەهۆی خراپی بارودۆخی دارایی نەی خوێندوە، ژنی ماڵەوەیە.

٤- دیدار، لەگەڵ ئامینە حسن قادر، هەنارە ٢٠٢٢/٨/٢٣ ناوبراو ساڵی ١٩٤١ لەدایک بووە ،بەهۆی خراپی بارودۆخی دارای ونەبوونی قوتابخانە لەگوند نەی خوێندوە.

٥- دیدار ،لەگەڵ ساتق حسن ئیسماعیل، هەنارە ٢٠٢٢/١٢/١ ناوبراو ساڵی ١٩٥٢ لە گوندی هەنارە لە دایک بووە ،بەهۆی خراپی بارودۆخی دارای نەی خوێندوە ،کاری ئاژەڵ داری و فەلاحاتی کردوە تائیستاش بەردەوامە.

٦- د . احمد هەنارە ، پەرتوکی ئێل هەنارە ، ب .س ،ل ل ١٢٩ – ١٣٠ .

تەوەرەی یەکەم/ لایەنی کۆمەڵایەتی وتەندروستی:

باسی یەکەم/ سیستەمی هۆزایەتی:

خەڵکی گوندی هەنارە هەر هەمووی لە عەشیرەتی (هەنارەیین)، تەنها بەشێکی کەمی نەبێت. دانشتوانی گوندی هەنارە هەر لەکۆنەوە لەسێ بەرەبابی ڕەسەنی هۆزی هەنارەیی پێک هات بوو لەوانە بەرەبابی (مەلازادە – کوێخا شینەی حاجی مولود- زێندین) ، پاشان بنەماڵەی (حەوێز) لەگوندی (قوچاغ) هەڵدەقەنێن و دەچنە گوندی (گڕاو) لەوێش جارێکی تر کۆچ دەکەن ودێنە گوندی هەنارە و تاوەکوو ئێستا لێی نیشتەجێن وینە بەرەبابێکی تری گوندی هەنارە، پاشان وردە وردە ماڵی خەڵکی تری لێ قەوماو هاتونەتە گوندەکە ، خۆش بەختانە تاوەکوو ئیستا پێکەوە بەبێ جیاوازی عەشیرەتگەری ژیانی تێدا بەسەردەبەن ودەگوزەرێنن(١)

١- ناميلکەی کورتە باسێک لەپەیوەندی نێوان عەشیرەتی گەردی وهەنارەیی ب. س, ل ١٨.

باسی دووەم/ کلتور و داب ونەریتەکان:

گوندی هەنارە لەڕووی داب ونەریتیان چ ئەوەی لەماوەی تەمەنی ژیانمان بەچاوی خۆمان بینیومانە چ ئەوەی وەک چیرۆک لەباب و باپیرانمان وکەسانی بەتەمەن و بەسەلاچوانمان بیستوە ، ئەوە بووە کەڵە وەرزی زستان وشەوانی تاریکی بەر چرادان و فانۆس و سەرما وسۆڵەی بەر ئاگردانی گەرم و پڕ دووکەڵی ئەوکات وئەو سەردەم بەتێکڕایی خەڵک و جەماوەری گوندەکان پیرو جوامێر بەچیرۆک و لاوک وحیران و بەسەرهاتەکانی ژیانی رۆژانەی خۆیان دەگێڕایەوە وگەنج و لاوەکانیش بەگۆرانی وحەیران وژەنینی بلور و زوڕناو شمشاڵ دیوەخانەکانیان دەڕازاندەوە و کۆبوونەوەکانیان گەرم وگوڕتر دەکرد (١).

گەمەو گاڵتە وسعوبەتی کۆنی کوردەواری جۆراوجۆریان ئەنجام دەدا وەک لاسایی کردنەوەی بەسەرهات و کارە ڕابردووەکان لەوانە گەمەو گاڵتەی وەک(ناڕبەندانێ و ئاشەوانانێ وکەرەمستانێ و تەلەو ڕیویانێ و هەوێز مارین و) هیتر ئەم جۆرە گەمەو گاڵتەو لاوک وحەیران و گۆرانی زیاتر لەبۆنەکانی جەژن و بوک گواستنەوە ئەنجام دەدران (٢).

هەر لەو دانیشتنانەدا شەو چەلە دەخورا وەک (مێوژ و لەتکە هەنجیرو گوێز و قەیسی وبادەم) هەروەها چۆلەکەیان ئەگرت و سۆریان دەکردەوە ، لەگەڵ ئەمانەشدا سەیلان هەبوو وەک تەحین وابوو ئەوکاتە وەک شەو چەلە دەیان خوارد هەروەها قەسپیش هەبوو بەڵام زۆر بەکەمی لەگەڵ دۆشاویش(٣).

جۆریکی تر لەکلتور ودابوو نەریتەکان بریتی بوو لەهاوکاری ویارمەتیدانی بەکۆمەڵ پێیان دەگۆت (زبارە -هەرەوەز – دەستەوایی)شتێکی باو بووە لەگوندی هەنارە بۆنمونە لەکاتی دواکەوتنی کەسێک لەکاری جۆت و کێلانی زەوی یاخود لەدروینەی گەنم و جۆ زبارەیان بۆ دەکرد یان بەدەستەوایی کارەکەیان بۆ تەواو دەکرد ، هەروەها لەکاتی دروست کردنی خانوو بەرە و هێنانی هەراش وقوڕدان و خۆرەبانی خانووەکە هاوکاری و یارمەتی یەکتریان ئەدا بەبێ بەرامبەر و کەس بەپارەو پوڵ ئیشی بۆخەڵکی گوندەکە نەدەکرد(٤).

لەکاتی ئاهەنگی بووک گواستنەوە دا خەڵکێکی زۆر بەمیوانی لەشوێنی تر دەهاتن بۆ بەشداری کردن لەئاهەنگەکە هەر کەسێک لە خەڵکی گوندەکە چەند میوانێکی لەماوەی رۆژانی ئاهەنگەکە دەبردە ماڵی خۆی بۆنان خواردن ونوستن ، چونکە ئاهەنگەکە لەو سەردەم دا سێ شەو وسێ رۆژی خایەندووە،

شێوەی بوک گواستنەوەی ئەوکات وسەردەم بەئەسپ سواری لەو گوندە بۆگوندەکەی تر بەڕێوە دەچوو سوارەکانیش بەقۆشمەوە ڕمبازی لەپێش و دەوروبەری کەژاوەی بوکێ پێشبرکێیان دەکرد، کاتێ بوک دەگیشتە بەر دەرگای ماڵی زاوا

زاوا دەچووە سەربانی ماڵەکەیی هەندێک گەنم و مێوژ وبڕێک پارەی ئاسن کە بریتی بوو لە فلوسێک وپێنج فلوسی ودەفلوسی بەسەر بووکی دا دەکرد و منداڵەکانی گوندەکەش بەدڵخۆشی و زەوقەوە هەڵیان دەگرتەوە(٥).

لەکاتی مردن و کۆچکردنی مرۆڤێکی گوندەکە ڕاستەو خۆ هەمووخەڵکی گوندەکە دەستیان لەکارەکانیان هەڵ دەگرت,

ئەگەر کەسەکە بەشەو مردبا ئەوە ئەوشەوە نەیان ئەناشت بەڵکو تەنها ئەیان شوشت و لەمزگەوت نوێژیان لەسەر ئەکرد و ئەیان هێشەوە لەمزگەوت تا بەیانی ئەوشەوە کەس نەدەچۆوە ماڵی خۆی لەخەڵکی گوندەکە هەموویان لەمزگەوت دەمانەوە لەگەڵ ساحێب مردووەکە قورئانیان لەسەر مردووەکە دەخوێند و دڵنەوایی ساحێب مردوەکەیان ئەکرد کاتێ کە بەیانی ئەهات و دوونیا رووناک ئەبویەوە هەندێکیان بەئەسپ و گوێدرێژ دەچوونە چیایەکی نزیک گوندەکە بۆهێنانی بەردو هەندێکێشیان خەریکی هەڵکەندنی گۆڕەکە (قەبر) دەبوون ، پاشان ڕێوڕەسمی سەرەخۆشیەکە واتا پرسەکە لەمزگەوت بۆپیاوان بەرێوە دەچوو ، بۆژنانیش لەماڵی مردووەکە بەڕێوە دەچوو ، پرسەکە سێ رۆژ یان زیاتری ئەخایەند لەو ماوەیەشدا هەمووخەڵکی گوندەکە بەشداردەبوون لەپرسەکە بەهێنانی نان و خواردنی جۆراو جۆر بۆ مزگەوت و ماڵی مردووەکە لەماوەی سەرەخۆشیەکە ئاگر لەماڵی مردووەکە نەدەکرایەوە واتا (خواردن ئامادە نەدەکرا) هیچ پارەو پولێکیان سەرف نەدەکرد ، بۆماوەیەکیش هەموو خەلکی گوندەکە هیچ ئاهەنگ و خۆشی و شادیان نەدەگێڕا وڕەش پۆش دەبوون و جلی ڕەنگاو ڕەنگیان نەدەپۆشی و کەس خەنەی بەکار نەدەهێنا ، هەروەها (قوان وڕادیۆ) یان دادەخست و لێیان نەدەدا(٦).

کەسووکاری مردووەکەش ڕیشی خۆیان نەدەتاشی تاماوەیەک دەبوایە مەلای گوندەکە یان برا گەورەی گوندەکە ڕیشیان پێ بتاشێ ، دواتر بەهۆی بیرو ڕای چەند ڕیش سپی و پیاوە ماقوڵانی گوندەکە ئەو نان هێنانە وجۆراو و جۆرانە کارێکی شیاو گونجاو نەبووە پێیان بەڵکو پێیان باش بووە هاوکاری و یارمەتیدانی ماڵی مردووەکە بکەن بەشێوەی کۆکردنەوەی برێک پارە وپول باشترە، ئەوە بوو یەکەم جار لەبەرواری (١٩٧٢/٥/٥) لەکاتی مردن وپرسەی (نوری عەولا عارەب هەنارەیی) بیرۆکەی پێشوو هەڵگیراو نەما و قەدەغەکرا و بیرۆکەی کۆکردنەوەی برێک پارە بەناوی (بێشە) لەلایەن

ئەندامانی گوندەکە هاتە کایەوە جێ بەجێ کراو خۆشبەختانە بیشەکە تائیستاش بوونی هەیەو بەردەوامە(٧).

١-دکتۆر احمد هەنارە ،پەرتوکی ئێل هەنارە ، ب.س ل ٨٥.

٢- دیدار ،لەگەڵ حسێن حسن قادر، هەنارە ٢٠٢٢/٨/٢٣ ،ناوبراو ساڵی ١٩٤٤ لەگوندی هەنارە لەدایکبووە ، بەهۆی نەبوونی قوتابخانە وخراپی بارودۆخی ئابووری نەی خوێندەوە ، ساڵی ١٩٨٣ وەک کارگوزارلە قوتابخانەی هەنارەی تێکەڵاو دادەمەزرێت ساڵی ٢٠٠٧ خانەنشین دەکرێت .

٣-دیدار ،لەگەڵ عبدالرحمن مستەفا محمد، هەنارە ٢٠٢٢/١١/٢٩ ، سەرچاوەی پێشوو.

٤-دیدار ، لەگەڵ کەریم حسێن ڕەسول ،هەنارە ٢٠٢٢/٩/٢٢، ناوبراو ساڵی ١٩٣٧ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە ،بەهۆی نەبوونی قوتابخانە لەگوند و خراپی بارودۆخی ئابووری نەی خوێندەوە ، بەکاری کشتوکاڵی و ئاژەڵ داریەوە خەریک بووە .

٥-محسین عمر ناسراو بە(مەلا محسین هەنارەیی) سەرچاوەی پێشوو.

٦-دیدار ، لەگەڵ کەریم حسێن ڕەسوڵ ، سەرچاوەی پێشوو.

٧-عبدالخالق جبار حمدەمین هەنارەیی، سەرچاوەی پێشوو.

باسی سێیەم/ لایەنی تەندروستی:

بۆیەکەم جار بنکەی تەندروستی لەساڵی(١٩٩٣) کرایەوە لەلایەن ڕێکخراوێکی خێر خوازی بیانی بەناوی ڕێکخراوی (کرا) یەکەم دکتۆریش دکتۆر (یاسین) بووە کەهاتۆتە ئەم گوندە لەپاشان دکتۆر(موزەفەر و حسێن و حسن) یش هاتوون دکتۆر (حسن محمد) هەرخەڵکی گوندەکە بوو ئەوانی تریش لەشوێنی تر هاتبوون ودەمانەوە (١).

وە بنکەی تەندروستی هەنارە چەند بەشێکی هەیە کەئەمانەن:-

(کارگێری- پێشوازی برین پێچی- کۆگا- دەرمان خانە)وە لەئێستادا ریژەیی کارمەندانیش لەم بنکەیە زۆر باشەو ڕۆژانە خەڵکێکی زۆر هەم لەناوە خۆی گوند هەم لەدەرەوەی گوندیش سەردانی بنکەکە دەکەن بۆ وەرگرتنی چارەسەر،ئەو گوندانەی سوودیان لەبنکەی تەندروستی هەنارە وەرگرتوە بریتین لەم گوندانە(دەربەند - گۆمەسپان - بناویی- گڕاو).

بەیتارەکان:

بەیتاری لەکۆن و نوێدا پیشەیەکی گرنگ وپێویستی کۆمەڵگەی کوردەواری بووە، ئەوکەسەی دەبوو بە بەیتار زۆرجار ئەم کارەی لەباب وباپیرانی بەپشتاوپشت بۆدەمایەوە یاخود ئەوکەسە خەریکی ئاژەڵ داری بووە لەئەنجامی چارەسەرکردنی ئاژەڵەکانی فێری بەیتاری بووە، زۆربەی ئەوکەسانەی ئەم کارە دەکەن کەسانی بەتەمەنن ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆئەم شارەزاییەی کە لەم بوارەدا هەیانە، هەروەها بەهۆی نەبوونی نەخۆشخانە لەسەردەمانی زوو لەگوندەکان و دوورییان لەشارەکان ئەمەش وایکردوە خەڵکی گوندەکان زۆرجار خەڵکی شارەکانیش بۆچارەسەرو نەخۆشی وشکان و لەجێ چوون پەنا ببنە بەر بەیتار

بەیتارەکان بۆیە هەندێکیان زۆر بەلێزانی ولێهاتوانە کارەکەی خۆیان ئەنجام دەدا کەسەکەیان لەوئێش وئازارەی دووچاری بووبەوە ڕزگار دەکرد ،لەبەرامبەردا هیچ پاداشتێکیان وەرنەدەگرت بەڵام کەسەکە خۆی قەندەشەکر یان مریشک یانیش هێلکە یاخود ئاژەلێکی بەدیاری پێ دەدا هەندێک جاریش پارەیان پێ دەدا لەگرنگترین بەیتارەکانی گوندی هەنارە:-

حاجی محمد

حاجی قادر حەولا

ئیبراهیم مام سەید

لەکاتی ئیستاشدا حاجی حەمەدەمین حسێن باپیر بەیتارە و رۆژانە خەڵکانێکی زۆر لەزۆربەی شارو شارۆچکەکان سەردانی دەکەن بۆ وەرگرتنی چارەسەر بەبێ بەرامبەر(٣).

مامان:-

مامانی بەدرێژایی مێژووی مرۆڤایەتی یەکێکە لەپیشە پیرۆزەکان ، چونکە پەیوەندی بەڕزگارکردنی ژیانی

مرۆڤەوە هەیە هەروەها پیشەیەکی کۆنە ڕەگ وریشەییکی قوڵی هەیە ،

فێربوونی ئەم پیشەیش لەسەرتادا بەبیستن ولاسایکردنەوە بووە بەدەرس خۆێندن و نەخشە کێشان نەبووە، لەکوردەواریدا ئەم کارە پیرۆزە زیاتر لەلایەن ژنانی بەتەمەن ئەنجام دەدرا لەگوندی هەنارەش چەند مامانێک هەبوون ئەوانیش بریتیبوون لەمانە:-

١-سەید فاتم خێزانی حسێن باپیر.

٢-هەیبەت مەلا احمد خێزانی پیرداود.

٣-حەلیم ڕەمەزان خێزانی کەریم حسێن ،ئینجازەی مامانی هەبووە.

٤-لەعلی احمد خێزانی عمر حمد، ئینجازەی مامانی هەبووە.

٥-مەیاس عەمەدەمین خێزانی تەها خلیل.(٤).

١-دیدار ،لەگەڵ د.حسن محمد احمد ،هەنارە ٢٠٢٢/١٠/١٣، ناوبراو لە ساڵی ١٩٦٢ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە، لەساڵی ١٩٧٠ لەگوندی هەنارە دەستی بەخوێندن کردووە تاساڵی ١٩٨٢ پاشان لە ساڵی ١٩٨٢ ڕوودەکاتە شاری هەولێر بەمەبەستی تەواوکردنی خوێندنەکەی ، لەساڵی ١٩٨٦ بەشی ئامادەیی پەرستاری تەواودەکات ،لەساڵی ١٩٩٤ لەبنکەی تەندروستی هەنارە دادەمەزریت تاوەکو ئیستاش بەردەوامە لەخزمەت کردن.

٢-دیدار، لەگەڵ عبداللە حسن علی ،هەنارە ٢٠٢٢/٩/٢٣، ناوبراو ساڵی ١٩٦٥ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە، بۆیەکەم جار ساڵی ١٩٧٤ دەستی بەخوێندن کردوە لە(قوتابخانەی هەنارەی تێکەڵاو) تاپۆلی پێنجی سەرەتایی خوێندوە دواتر لەساڵی ١٩٨٧ لەخوێندن دادەبڕێ بەهۆی خراپی بارودۆخی ئابوری دەستی بەکرێکاری کردوە دواتر لەساڵی ٢٠٠٢ دەستی بەخوێندن کرتەوە ..<.، لەساڵی ٢٠٢١ زانکۆی کیتاب بەشی یاسا تەواو دەکات.

٣-دیدار ،لەگەڵ حمدەمین حسێن باپیر ،هەنارە ٢٠٢٢/١٠/١٤ ،ناوبراو ساڵی ١٩٥٤ لەگوندی گۆمەسپان لەدایک بووە ، بەهۆی خراپی بارودۆخی ئابوری نەی خوێندوە ، بە کاری کشتوکاڵی وئاژەڵداریەوە خەریک بووە.

٤-دیدار ،لەگەڵ حەلیم ڕەمەزان قادر ، هەنارە ٢٠٢٢/٩/٢٢ ، ناوبراو ساڵی ١٩٥٤ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە، بەهۆی خراپی بارودۆخی ئابوری نەیخوێندوە ،ژنی ماڵەوەیە.

تەوەرەی دووەم/ لایەنی ئابوری گوندی هەنارە:

باسی یەکەم/ کشتوکاڵ:

کشتوکاڵ کردن بڕبڕەی پشتی دانیشتوانی گوندی هەنارە بووە، هەر لەکۆنەوە خەڵکی گوندەکە خەریکی کشتوکاڵین، ئەوەش لەبەر ئەوە بوو کەپێشتر وەکو ئێستا نەبووە خەڵک مانگانە داهاتێکی هەبێت بۆ بژێوی ژیانی واتا دامەزراندن زۆر کەم بووە،

بۆیە خەڵکەکە هەرخەریکی کاری کشتوکاڵی بوونەو خاکەکەشی بەپیت بووە و ئاو وهەواکەشی گونجاو بووە بۆ کشتوکاڵ کردن(١).

ئەو شتانەی کەبەزۆری دەچێنران وخەڵک پێیەوە خەریک بوون بریتی بوون لەچاندنی (گەنم و جۆ و نیسک ونۆک وتوتن) کەبە شێوەی (دێمی) واتا بەئاوی باران دەچێنران. لەو باریەوە هەردوو نوسەری بیانی (مارتن ڤان برۆن سۆن)) و (کی لان) یش کەنوسەرێکی رۆژئاواییە لەساڵی (١٨٥٧) سەردانی ناوچەکەی کردبوو گوتویەتی هۆزی (هەنارەیی) خەریکی بازرگانی و مەڕداری و کشتوکاڵی بوونە، هەر وەها لەنوسراوی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد(سمایل ئاغا- سمکۆی شکاک) له لاپەرەکانی (٣٩- ٢١٢-٢١٤- ٢١٥-٢١٩) لەنوسینی محمد رسوڵ هاوارە ناوی عەشیرەتی هەنارەیی هێناوە و دەڵێت کاروپیشەیان ئاژەڵداری و کشتوکاڵی و بازرگانیە ، کێڵان و چاندنی کشتوکاڵیان بە جۆتە گا و ئەسب وئێستر و گوێدرێژ بووە، دروێنەوەشیان بە (داس و قەیناغ و قەرانگ) بووە، کێشانەوە و هێنانەوەی(بەولاغ و شەغرە) بووە، کوتان وهاڕینیشی بە (گێرەو و جەنجەڕ) بووە، هەڵاویشتن و پاککردنەوەشی بە(شەنەو بای شەماڵ و هوڕە و سەردە و بێژینگ) بووە، پاشان بەپشتی ئاژەڵ دەبرِدرایە ئاشی ئاو بۆ هاڕینی و کردنی بەئارد ، لەو کات وسەردمدا بەهۆی ئاوی زۆر لە ڕووباری بەستۆرە ئاشی ئاو زۆر بوون ، لەپاش هاڕینی ئاردەکەشیان لەناو (کەندو) دەکرد کە دەستکردەیەکی خۆماڵی بوو لەقوڕ دروست دەکرا ، یانیش لەناو (جوار) دەکرا ئەویش دەستکردەیەکی خۆماڵی بوو لەخوری و مووی بزن دروست دەکرا، زۆربەی بەروبووم و دانەوێڵە و پێداویستیەکانی خێزان لەو گەنمە دروست دەکران وەک (ساوار و پیرخەنی و بڕووش وگەنمە کوتاو داندۆک وشتی تر(٢).

هەروەها لەگوندی هەنارە ڕەزو باغ زۆربووە و داری بەبەرو بێ بەریان هەبووە ، داری بەبەریان زۆربووە وەک (هەنار و هەنجیروترێ و گوێز و سماق و توو(٣).

١-دیدار ،لەگەڵ علی احمد علی ،هەنارە ٢٠٢٢/٩/١٥، ناوبراو ساڵی ١٩٥٤ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە، بەهۆی خراپی بارودۆخی ئابوری نەی خوێندوە ، بەکاری ئاژەڵداریەوە خەریک بووە .

٢-عەبدوڵا غەفور ،فەرهەنگی جوگرافیایی هەولێر ، چاپخانەی حاجی هاشم ، ٢٠١٥ هەولێر ل ٤٠- ٤١-٤٢.

٣-دیدار، لەگەڵ عبدالله حمد حسن ، هەنارە ٢٠٢٢/١٠/٢٠، ناوبراو ساڵی ١٩٥٣ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە ،بەهۆی خراپی بارودۆخی ئابووری ودەربەدەری نەی خوێندوە ،بەکاری کشتوکالی و ئاژەڵدارییەوە خەریک بوو.

باسی دووەم/ ئاژەڵداری:

بەخێوکردنی ئاژەڵ پیشەیەکە تەواو کەری کشتوکاڵە وپەیوەستن بەیەکەوە ناکرێ یەکەکیان لەوەی تریان داببڕین، گوندی هەنارە بەهۆی بوونی لەوەڕگای زۆر وباش گونجاو بووە بۆ بەخێوکردنی ئاژەڵ ، ئەو جۆرە ئاژەڵانەی کەڵە گوندی هەنارە هەبوون بریتی بوون لە(مەڕ و بزن و ڕەشەوڵاغ وپەلەوەڕ) سەبارەت بەمەڕ وبزن هەرماڵەوە وهەندێکی هەبوو ڕۆژانە کەسێک ئەچوە بەرێ وئەیبردن بۆ لەوڕگاکانی دەرەوەی گوند ئەو کەسەش پێ ئەوترا(شوان) ، سەبارەت بە ڕەشەولاغیش هەڕ ماڵەیی و دانەیک تا سێ دانەی هەبوو ڕۆژانە بەیانیەکەی لەشوێنێک کۆیان ئەکردنەوە پاش ئەوەی کە هەموویان کۆدەکرانەوە بەکۆمەڵ ئەیان بردنە لەوڕگاکان تانزیکی ئێوارە دواتر ئەیان هێناوە هەر جارە وکەسێ لەماڵی ئەچوە کنێ واتا بەنۆبەت بوو ، یانیش کەسێکیان بەپارە ئەگرت مانگانە پارەیان پێ ئەدا ئەوە کەسەش پێ ئەوترا (گاوان) (١). بەهاران شیرەکەیان ئەکردە پەنیر و ئەیان ناردە هەولێر وەکاتێک ئەبووە هاوین شیرەکە کەم دەبوویەوە دیان هەژاندە نێو مەشکە ئەوکات مەشکە هەبووە شیرەکەیان لەمەشکەی دەکرد و ئەیان هەژاند دواتر روویان ئەکردە ناو مەنجەلێک و تۆزە خوێیەکیان پێدائەکرد تاچەند ڕۆژێک ئەماوە ، دواتر ئەیان کوراند لەسەر ئاگری دوای تەواوبوونی لەکوڕاندن روونەکەیان لێ دەگرت بۆزستان ئەیان کردە ناو کوپێک و هەندێک دوونگی حەیوانیان ئەقرچاندەوە و لەناو روونەکیان دەکرد و بەپێستێک. سەری کوپەکەیان ئەگرت، دۆیەکەشیان بەجودا لێ ئەگرت و ئەیان کردە کەشک(٢). سەبارەت بە(ئەسپ وئێستر وبارگین وماین وگا)ش بۆڕاپەراندنی ئیش وکاری ڕۆژانەی بارو کاروان وجۆت سودیان لێ وەردەگیرا، تەنانەت هەندێکیان بۆسواریش بەکار ئەهاتن .چێڵ وگاو گۆڵ وبزن ومەڕو ماڵاتیش بەروبومێکی خۆماڵی زۆر بەکەڵکیان هەبوو وەک (بێچوو –

خوری- موو- شیر- ماست- دۆ) دیارە لەخوری و موەکانیان (بەڕ وخرار وجوار وڕەشماڵ وگوریس و جاجم ولباد و) جۆرەها کەلوپەلی پێویستی نێوماڵی بەکەڵکی تری لێ دروست دەکرا(٣).

لەشیرەکەشیان بەروبوومی خۆماڵی وەک (ڕۆن وکەرەو دۆو ماست وپەنیر و ژاژی و کەشک) و گەلێک شتی تریان لێ وەبەر دەهێنرا(٤).

پەڵەوەرەکانیش جگە لەخواردنی خۆیان و مێوانەکانیان جاربەجار(قازو مریشک وکەڵە شێرو عەلەلیش وهێلکەکەشیان) دەفرۆشت ، هەربۆیە لەو سەردەم بڕی تێچوو مەسروفات زۆر ئەستەم نەبووە بەڵکو ئەوەی زۆر پێویستیان پێ بوبێت کەرستەکانی سەرەکی وەک (شەکر وچاو سابوون و جڵ وبەرگ وکەمێک نەفت) بووە ،هەرچەندە هەندێک یان جۆرێک لەجلوبەرگ وپۆشاکیش لەخوری ومووی بزنەمەرەز دروست دەکران و سوودیان لێ وەردەگرت وەک (ڕانک و چۆغەڵ و- پەستەک – کڵاو گۆری – مڵ پێچ – جۆرێک لەپێڵاویش) پێداویستیەکانی ڕۆژانەو مانگ وساڵیش بەفرۆشتنی برێک لەبەروبومی خۆماڵیان دابین دەکرد وبژێوی ژیانی خانەوادەکانیان پێ ڕادەپەڕاند ودەگوزەراند(٥).

....

١-محسین عمر ناسراوبە (مەلا محسین هەنارەیی) سەرچاوەی پێشوو.

٢-دیدار ،لەگەڵ حەلیم ڕەمەزان قادر ، هەنارە ٢٠٢٢/٩/٢٢ ، سەرچاوەی پێشوو.

٣-عبدالخالق جبار حمدەمین هەنارەیی ، سەرچاوەی پێشوو.

٤-دیدار ،لەگەڵ خەجیجە عزیز ابراهیم ، هەنارە ٢٠٢٣/١/٨ ، ناوبراو ساڵی ١٩٣٠ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە ، بەهۆی نەبوونی قوتابخانە وخراپی بارودۆخی ئابوری نەی خوێندوە .

٥-نامیلکەی کورتە باسێک لەپەیوەندی نێوان عەشیرەتی گەردی وهەنارەیی سەرچاوەی پێشوو ل ل ٥٥-٥٦.

باسی سێیەم/ بازرگانی:

سەبارەت بەبازرگانی لەباسەکانی پێشودا ئاماژەم بە کوشتوکاڵ کردن و ئاژەڵداری کرد کە دوو پێشەی سەرەکی خەڵکی گوندی هەناربوون ، خەڵکی گوند ئەو بەرهەمانەی دەستیان ئەکەوت لەم دوو پیشەیە بازرگانیان پێ ئەکرد نم وەکو(گەنم و جۆ ونۆک) خەڵک بەشی خۆیان لەمانە هەڵ ئەگرت و هەروەها زەکاتیان لێ ئەدا و ئەوی تریشیان ئەفرۆشتەوە هەڕ لەناوەخۆیان یاخود ئەیان فرۆشتە ڕەوەند و کۆچەرەکان یانیش ئەیان فرۆشتە خەڵکی خۆشناوەتی چونکە ئەوان فەلاحەتیان نەبوو ، حکومەتیش ئەوکاتی گەنمی وەرنەدەگرت (١).

هەروەها(قوندە قوڕەیان)ئەکرد واتا شیناویان ئەچاند وەک

(تەماتەو باینجان وبیبەرو کودی) لەگەڵ هەنارو هەنجیر وترێ بەشی خۆیان لەمانە هەڵ ئەگرت و ئەوی تریان ئەبردە هەولێرێ بەکەروبارچونکە سەیارە نەبووە یان زۆر کەم بووە. جارو باریش بەکەروبار هەتا سەرپردی بەستۆرەیان ئەبرد لەوێ چاوەڕیان دەکرد تا سەیارەک دەهات ،جاری وا هەبوو سعاتێ چاوەرێ دەبووین تا سەیارەک دەهات ئینجا ئەشیاکانیان لەوێ باری سەیارەک ئەکرد و ئەیان بردە گومرگێ ئەوکات گوومرگ لە خانەقای بوو، لەوێ ئەیان فرۆشت بەکیلۆش نەدەفرۆشرا.bبەڵکوو بە(قەرتارە) ئەیان فرۆشت هەرکەسەو مەعمیلی خۆی هەبوو پێیان ئەداو ئەو بۆی دەفرۆشتن دواتر پارەکەی ئەدا پێیان(٢). جگە لەمانە ئاژەلیش کڕین وفرۆشتنی پێ دەکرا، ئەوکات مەیدانی ئاژەلان لەشێخەلای بوو ئاژەڵەکانیان ئەبردە مەیدان لەوێ بەدرهەم دەیان فرۆشت فرۆشتنەکەش بەکیلۆ نەبوو هەروا لەگۆترە ئەیان فرۆشت و ئەیان کڕی ، هەروەها بەرهەمی ئاژەڵەکانیشیان ئەفرۆشت وەک ماست وپەنیر,

پەڵەوەرەکانیش جگە لەخواردنی خۆیان و میوانەکانیان جاربەجار(قازو مریشک ومروای و کەڵەشێرو عەلەلیش وهێلکەکەشیان) دەفرۆشت.(٣)

١-دیدار، لەگەڵ سادق حسن ئیسماعیل ، هەنارە ٢٠٢٢/١٢/١ سەرچاوەی پێشوو.

٢-یدار، لەگەڵ علی احمد علی ، هەنارە ٢٠٢٢/٩/١٥ سەرچاوەی پێشوو.

٣-دیدار ،لەگەڵ عبداللە حمد حسن، هەنارە ٢٠٢٢/١٠/٢٠ سەرچاوەی پێشوو.

تەوەرەی سێیەم/ لایەنی سیاسی ورۆشەنبیری:

باسی یەکەم/ پێگەی سیاسی گوندی هەنارە لەکۆتایەکانی سەدەی بیست(٢٠):

گوندی هەنارە وەکوو زۆرێک لەگوندەکانی تری کوردستان لەبەرامبەر وێرانکاریەکانی رژێمی (بەعس) چۆکی نەداوە لەسالانی (١٩٦٣ و ١٩٦٨ ١٩٧٤ ١٩٨٣ ١٩٨٧) دەستی وێرانکاری و دەربەدەری رووی تێ کردووە کەکارەسات بارترینیان سوتان و وێرانکردن وتەخت کردنیەتی لەساڵی (١٩٨٣)، هۆکاری ئەم هەموو دەربەدەری و وێرانکاریە دەگەڕێتەوە بۆگرنگی هەڵکەوتەی جواگرافیای گوندی هەنارە ،کە شوێنکی ستراتیژی گرنگ بوو کەوتبووە ناو چیاوە واتا ناوچەکەی ناوچەیەکی شاخاوی بوو هەروەها نزیک بوە لەشەقامی سەرەکی ئەمە لەلایە لەلایەکی تریشەوە نزیک بوو لەسەری ڕەش وشاری هەولێر(١).

بۆیەکەم جار لەساڵی(١٩٦٣) بەبیانووی هەبوونی هێزەکانی پێشمەرگە لەناو گوندا ، بەر شاڵاوی هێزەکانی ڕژێمی بەعس کەوتووە و تێکدراوە و سوتێنراوە لەئەنجامی ئەم هێرشەدا ژمارەیەک لەخەڵکی گوندەکە شەهید و بریندار بوون لەوانە (حنیفه احمد عبدالله) ناسراو بەداپیرە حەنیف کەدەکاتە داپیرە گەورەی ئێمە لەگەڵ(حەیشێ حمدئاغا) ناسراو بە ئاغا ژنە حەیشێ شەهیدبوون ، (ئاجەر شێخ محمد)یش لەگەڵ (سێوێ احمد بكر) بریندار بوون ، جگە لەمانە خەڵکەکەشی ئاوارەی گوندەکانی دەوروبەریان و شاری هەولێربوون وەکو گوندەکانی (سێوەکە و گراو و براغ وبەستۆرە ومەلا ئۆمەر) دواتر خەڵکەکەی گەڕانەوە و جارێکی تر ئاوەدانیان کردوە تاوەکوو ساڵی (١٩٦٨) جارێکی تر دەستی وێرانکاری و دەربەدەری ڕووی تێکردەوە لەلایەن حکومەتی بەعس تێکدراو سووتێنراوە، خەلکەکەشی بۆجارێکی تر ئاوارەی گوندەکانی دەوروبەریان بوونەوە و بەم شێوەیە مایەوە تاوەکوو مفەوەزاتی (١١ ئازاری ١٩٧٠) ڕویدا و جارێکی ترو بۆجاری سێیەم ئاوەدان کرایەوە ، دواتر کەموفەوەزاتەکە لە (١٩٧٤) کۆتای هات دووبارە بۆجاری چوارەم سوتێنراو تێکدراوە و خەلکەکەشی ئاوارەبوونەوە. تاوەکو پێش لەناوچونی شۆرشی ئەیلول لەبەهاری (٧٥) و کۆتایەکەی دووبارە ئاوەدان کرایەوە، تاوەکو ساڵی (١٩٨٣) بۆجاری پێنجەم سووتێنراو تێکدرایەوە وتەخت کرا و چۆڵ کرا تاوەکو ڕاپەرینی (١٩٩١) دوای ڕاپەرین ئاوەدان کرایەوە الحمدلله تاوەکو ئیستاش بەردەوام لەئاوەدانی وفرەوان بوون دایە(٢).
داستانە مەزنەکەی گوندی هەنارە، هێزێک لەپێشمەرگەکانی حزبی شیوعی لەناوچەی بارزان بەرێکەتن بەنیازی گەیشتن بەناوچەی کۆیەو شوان کەبۆماوەیەک لەناوچەکە دوورکەوتبوونەوە ،بەدەڤەری سورچی وخەیلانیان داهاتن وجەولەیەکی باشیان لەناوچەکە کرد تاگەیشتنە سنوری بەستۆرە، شەو لەجادەکە پەڕینەوە کەدەیکردە شەوی ١٩٨٣/١١/١٨ کاتژمێر یازدەو نیوی شەو گەیشتنە گوندی (هەنارە) لەماڵەکان پێداویستی خەوتنمان وەرگرتوو چوینە مزگەوت بۆئەوەی پشوێک بدەین و

سەرخەوێک بشکێنین لەبەر ئەوەی لەرێگادا زۆر ماندووبووین پاسەوان داندرا بۆپێش ڕۆژهەڵاتیش دووهاوڕێ دەست نیشان کران کەیەکێکیان (ئامانج ئیلنجاغی) بوو کەبچنە دەرەوەی گوندەکە بەڕووی جادەکەوە پێشمەرگەکانی تریش دابەش بووین بەسەر ماڵەکاندا بۆنان خواردنی بەیانی بەڵام لەگەڵ دەرچوونی ئەم دووهاوڕییە لەگوندەکە لەلایەن ئەو هێزەی ڕژێم کەشەو هات بوونە دەوروبەری گوند تەقەیان لێکرا بەڵام خۆش بەختانە سەلامەت بوون لەوکات هێشتا ڕۆژ تەواو هەڵنەهات بوو شەڕدەستی پێکرد، لەگەڵ دەست پێکردنی شەڕ ، داوا لەخەڵکی بەشەڕەفی گوندی هەنارە کرا لەگوندەکە بچنە دەرەوە بۆئەوەی گیانیان سەلامەت بێت وکەسیان شەهیدو بریندارنەبێت ، لەو ماڵەی ئێمەی لێ بوو کوڕێکی مێرمنداڵەیان هەبوو زۆر هەوڵم لەگەڵیدا بۆئەوەی ئەویش لەگەڵ خەڵکەکە خۆی دەرباز بکات بەڵام دەیگووت خۆمن لەئێوە زیاترنیم .

تاماوەیەک ئاگاداربووم هەر لەلامان مایەوە بەڵام دواتر خۆشبەختانە گەیشت بووە قەناعەت ورۆیشتبوو، بەخۆش حالیەوە هیچ کەسێ شەهید نەبوو بەڵام بەداخەوە برینداریان هەبوو، لەگەڵ ئەوەش زەرەرو زیانێکی زۆر بەر گوندەکە کەوت .هێزەکەی ئیمە لەدەوروبەری (٦٠) کەس دەبووین هاوڕییان بڕیاریان دا بەشێکمان بچینە ئەو زورگەی بەرامبەرگوندەکە بەڵام لەگەڵ گەیشتن مان بۆسەر زورگەکە هێزێکی یەکجار زۆری رژێمی بەعس لەهەردوو هێلی دەربەند و بەستۆرە گەیشتنە مەیدانی شەڕەکە زۆر بەچڕی بۆردوومانی گوندەکەیان دەست پێکرد هاوڕێیان بانگیان کردین بگەڕێینەوە ناو گوند بەشێکمان گەڕاینەوە بەڵام بەداخەوە بەشێک لەهاورێیانمان نەگەڕانەوە و لەمەیدانی شەڕەکە دوورکەوتنەوە کەدکتۆرەکەش یەکێک بوو لەوان ، شەڕ زۆر سەخت بوو هێزەکەی ڕژێم بەهەموو جۆرە چەکێک لێی دەداین ئێمەش چەکی گەورەمان یەک ڕەشاش حەفارۆک بوو لەگەڵ چەند ئارپێچی وناتۆ ، تاوەکو دوایی کاتژمێر(٩) هیچ کۆپتەر وفرۆکە نەهات بەڵام لەوکاتە بەدواوە بەهیچ شێوەیەک ئاسمانی گوند چۆڵ نەبوو وەجبەیەک کۆپتەر دەهات و وەجبەیەکی تر فرۆکەی پیلاتۆز دەهات هەندێک کات لەگەڵ لێدانی سارۆخەکان وگرگرتنی خانوەکان تەواو تاریک دەهات بەناچاری چەند فیشەکێکمان دەتەقاند ،بۆئەوەی دووژمن واتێنەگات کەلەخانوەکانی پێشەوە ڕووبەڕوبوونەوە نەماوە ، شەڕی مان ونەمان لەنێوان دووهێزی نابەرامبەر بەردەوام بوو بەڵام هێزی پێشمەرگە تەنها قەناعەت وبیرو باوڕەکەی بوو کەبتوانێت بەم شێوەیە ڕووبەڕووی گەورەترین هێز بێتەوە ،شەڕ بەردەوام بوو تا شەو داهات بڕیاردرا بەهەر شێوازیک بێت دەبێت لە گوند دەربچین ونەمێنینەوە بۆبەیانی ، چونکە لەهیچ لایەوە هاوکاریمان نەدەگەیشتێ وەکو ڕووداوێکی سەیر ئەو گوێدرێژەی کەلەگوند هێنامان هاوڕێ(کاوە)مان پێ هەڵگرت بوو هەڕ لەگەڵ دەرچوونمان لەکۆتا خانووی گوندەکە لێمان غەزری لەگەڵ شەهید (بکر جۆلاو) و(مام مجید)ی هەمیشە زیندوو زۆر هەوڵمان دا بەڵام سوودی نەبوو تائاگادار بوونەوە وهاتن یارمەتیان داین بەڵام ئەوەی باشبوو لەوکاتەدا لەبەر تاریکی دووژمن ئێمەی

نەدەدیت توانیمان خۆمان و هاوریێ کاوە ڕزگار بکەین لێرەدا ئەوەی زۆر گرنگە ئاماژەی پێ بکەم هەڵوێستی ئەو ماڵە کۆچەرە بوو کە لەناو زورگەکان بوو شەو کە گەیشتینە لای زۆر هاوکاری کردین دوو کوڕی خۆشی بەولاغەوە بەگەڵ داین بۆ گواستنەوەی بریندارەکان تادۆلی خانێ سەر ڕێگای کۆیە ئەو پیاوەدلسۆزەش ناوی مام (حسین) بوو، دوادیمەنی شەڕەکەش کەهیچ کات لەبەر چاوم وون نابێت ئەوکاتەی بڕیاردرا دەربچین بەناو کۆلانەکان پاشەکشەمان دەکرد خوارەوی گوند کەسەر ئاسمانی گوندەکە بوو کەیەک پارچە سوور هەڵگەڕابوو لەگولەی گڕدار دەت گوت دووژمن هەرچی هێزی هەیە بەسەر ئێمەدەبیارێنێت، ئێمە لەم شەڕەدا یەک شەهیدماندا بەناوی(ئەبو شوهدی)عەرەب بوولەگەڵ(٣)بریندار سەخت(٣). بۆڕۆژی دواتر ئەو قوەت وهێزە هەر لەگوند مابوون دەستیان کرد بە کۆکردنەوەی تەواوی خەڵکەکە پیاوەکانیان جیاکردەوە لەژن ومنداڵەکان تەنانەت ئەو گەنجانەی تەمەنیان ١٥ و ١٦ ساڵی دەبوو لەگەڵ بەتەمەنەکانیش هەموویان گرتن تەنانەت ئەو کەسانەشیان گرت کە لەگوندەکانی دەوروبەر بەهانای خەڵکی گوندەوە هاتبوون لەوانە (سیامەند احمد) گڕاوی و(مام محێدین)خەزوری (حسێن حسن) ناسراو بەکاکە ڕەش دواتر دەستیانکرد بە وێرانکردن وتەخت کردنی گوند ئەو خانوانەی شۆفەڵی دەگەیشتێ ئەیان رووخاند وتەختیان دەکرد ئەوانی تریشیان ئەسووتاند مزگەوت وقوتابخانەو نەخۆشخانەشیان تەقاندەوە ، ماڵ ومولکی خەڵکەکەشیان هەمووی بەتالان برد.

ئەو کەسانەی لەم شەڕەدا بریندابوون بریتی بوون لەمانە

١-ئاسیە حمد ٢- ئامینە سۆفی محمد

٣-خەجیج محمد بەخۆی و کوڕەکەی و زیاتر لە ٢٠٠ کەسیش گیران لەخەڵکی گوند لەوانە:-

١-مام حسن

٢-حاجی عوسمان

٣- سلمان عوسمان

٤-علی احمد

٥-شێ محمد قادر.

٦-عزیز خلیل

٧-سعدون عوسمان

٨-ئیبراهیم عوسمان

٩-ساتق حسن

١٠-مجيد ڕەمەزان

١١-صابير حمد

١٢- صابير حسن

ئازارو ئەشکەنجەی زۆریان دان و کارەبایان لێدان دوای دووهەفتە ئازاد کردان چونکە هیچ داپێدانێکیان لەسەر نەبوو

ژمارەیەکیشیان هێشتەوە بۆ نزیکەی شەش مانگ چونکە گومانیان لێیان هەبوو لەوانە(سەلمان عوسمان)و (سیامەند احمد)گراوی هتد(٤).

هەروەها بەدەر لەمانە خەڵکی گوندی هەنارە بەژداریەکی کارایيان هەبوو لەشۆڕشی ئەیلول لەگەڵ مەلا مستەفای بارزانی هەرلەسەرەتای شۆرشەوە لە (١١)ئەیلوڵی (١٩٦١)

تاوەکو کۆتایی شۆرش لەساڵی(١٩٧٥) ئەو کەسانەی کەبەژداری شۆڕشەکەیان کردوە بریتین لەمانە:-

١-شۆڕش گێڕ سلێمان عبدلقادر سلێمان، ناسراو بە (سلێمان کادیر) هەنارەیی

٢-عزیز خلیل

٣-عوسمان ئیسماعیل ناسراو بە (عوسمانی مام دێوانەی)

٤-ساتق حسن

٥- حمدەمین احمد محمد

٦-عبدالرحمان مستەفا

٧-محمد احمد خەلیفە

٨- علی احمد علی

٩- حسن عوسمان

١٠- صالح حسێن باپیر

١١- حەمەدەمین حسێن باپیر

١٢- یوسف مستەفا

١٣-مستەفا عبدلواعید مستەفا ناسراو بە (مام غەلیفە)

١٤-یاسین ئیسماعیل

١٥- صابیر عوسمان ئیبراهیم(٥)

زیندانیانی سیاسی گوندی هەنارە :-

١-احمد ئیسماعیل ناسراو بە (کاکە احمد)

٢-عبدالله ئیسماعیل ناسراو بە (عبدالله گوڕناس)

٣-احمد حسێن

٤- مام مستەفا

٥-کێخوا کەریم

شەهیدانی گوندی هەنارە لەشۆڕشی نوێ:-

١-جەبار ڕەمەزان

٢-نادر ڕەمەزان

٣-صالع احمد محمد

٤- محمد صالع عزیز

٥-احمد ئیسماعیل

٦-عوسمان عبدالکریم یوسف

٧-ڕەسوڵ محمد(6)

١- بەرنامەی ئێوارانی ڕەمەزان ، لەکەناڵی ئاسمانی پەیام ، سەرچاوەی پێشوو.

٢-دیدار ،لەگەڵ عبدالله حسن علی ، هەنارە 2022/9/23، سەرچاوەی پێشوو.

٣-محمەد محێدین مەلا کەریم ، زنجیرەیەک لە داستانەکانی حزبی شیوعی کوردستان -عێراق ،چاپی یەکەم ، ب.س، ل ل ٢٠-٢١-٢٢-٢٣.

٤ -دیدار، لەگەڵ سامی سالع سمایل ،هەولێر ٢٠٢٢/١١/١٣، ناوبراوساڵی ١٩٦٢ لەگوندی دابەسەری گچکە لەڕۆژئاوای کۆیە لەدایک بووە، بەهۆی نەبوونی قوتابخانە لەگوندەکەیان تا پۆلی یەکی ناوەندی هاتوو چۆی گوندی ئیلنجاغی کردوە، دواتر چۆتە کۆیە و پۆلی دووی ناوەندی لەوێ تەواو کردوە ، دواتر چۆتە هەولێر بۆخوێندن ئامادەیی پیشەسازی کارەبا تەواو دەکات ، دواتر شار بەجێ دێلێ و دەبێتە پێشمەرگە ، لەئیستاش دا پیشەی فەرمان بەرە.

٥-دیدار ،لەگەڵ عبدالرعمان مستەفا محمد ، هەناره ٢٠٢٢/١١/٢٩ سەرچاوەی پێشوو.

٦- دیدار، لەگەڵ عبدالله حسن علی ، هەنارە ٢٠٢٢/٩/٢٣ سەرچاوەی پێشوو.

باسی دووەم:

لایەنی ڕۆشنبیری گوندی هەنارە:-

خوێندن لەهەنارە لە موفەوەزاتی (١١ ئازاری ١٩٧٠) دەستی پێکرد واتا تائەوکاتە هیچ قوتابخانەیەک لەهەنارە نەبووە بەڵام لەگەڵ ڕوودانی ئەم موفەوەزاتە بڕیار درا بەکردنەوەی قوتابخانە بەناوی (قوتابخانەی هەنارەی سەرەتایی) کەوا دەکەوێتە ناوەڕاستی گوند نزیک بنکەی تەندروستی و نزیکەی (٤٠٠م) لە شەقامی سەرەکی دوورە، ئەم قوتابخانەیە سەرەتا لەدوو ژوور پێک هاتبوو کەلە گڵ وبەرد دروست کرابوو ، وەکو ئیستاش ڕەحلەو کەلوپەلی نوێ وپێشکەوتوو نەبوو بەکاری بینن بەڵکو هەرکەسەو لەماڵی خۆی تەنەکەیەکی دەبردوو لەسەری دادەنیشت، یەکەم مامۆستاش کە هاتە ئەم گوندە وقوتابخانەیە مامۆستا(سەلاح)بوو بۆماوەی دوو ساڵ بەتەنها بوو دواتر مامۆستا (ئەنوەر) هات خەڵکی شەقلاوەی بوو لەپاشان مامۆستا (ئیسعاق وسەباح وعەرەب)هاتن ، ڕێزگرتن زۆر باش لەمامۆستاکان دەگیرا و مامۆستایانیش بەوپەڕی دڵسۆزیەوە کارەکەی خۆیان ئەکرد، ئەوەی پۆلی شەشی تەواو کردبایە بۆبەردەوامی دان بەقۆناغەکانی تر دەبوایە چووبایە شاری هەولێر یەک لەخەڵکی هەنارە بوو بە دکتۆر بەناوی د. (حسن محمد احمد) (١).

تاساڵی (١٩٨٠)ئەم قوتابخانەیە بەردەوام بوو دواتر لەم ساڵەدا لەلایەن میری بینایەکی نوێ دروست کرا ، کەلە (٦) پۆڵ پێک هاتبو لەگەڵ ژووری کارگێری و ژووری مامۆستایان وکۆگا و گۆڕەپانێک و W.C کوڕان وکچان ، هەمووی لەسەر ڕوبەری (٧٠٠م٢) یە دواتر ئەم بینایە تەقێنرایەوە لەساڵی ١٩٨٣ لەلایەن ڕژێمی بەعس بەهۆی شەڕێک لەگەڵ هێزی پێشمەرگەی عزبی شوعی ، دواتر لەساڵی ١٩٨٥ دوبارە گوندەکە ئاوەدان کرایەوە بەڵام قوتابغانە لەخانوی ماڵێک بوو بەناوی (قادر حسن قادر) تاساڵی ١٩٨٦ ، وە لەم ساڵەدا جارێکی ترگوندەکە چۆڵکرا لەلایەن ڕژێمی بەعس قوتابخانەکەش دوبارە نەما ،

تادواجار لەدوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ ی خەلکی کوردستان و ئازادکردنی کوردستان گوندەکەمان ئاوەدان کرایەوە وئەم جارەیان قوتابخانەکە لەسەر هەمان بناغە وشێوە دروستکراوە لەلایەن ڕێکخراوی ڕابیتەی ئیسلامی لەساڵی ١٩٩٢ تاوەک وئیستاش خوێندنی لێدەکرێت، وەچەندین جار نۆژەن کراوەتەوە ، لەئێستادا ناوی (قوتابخانەی هەنارەی بنەڕەتی تێکەڵاوە) ژمارەی مامۆستایانی (١٢) مامۆستایە وە ژمارەی قوتابیانیشی ٢٠١٨ قوتابیە لەگەڵ یەک پاسەوان ویەک کارگوزار ، وە دوو دەوامی لێدەکرێت یەکیان (قوتابخانەی هەنارەی بنەڕەتی) ئەویتر (دواناوەندی هەنارەی تێکەڵاو) (٢).

لایەنی ئاینی گوندی هەنارە، بۆیەکەم جار لەساڵی ١٩٤٣ مزگەوت لەلایەن خەڵکی ئەوکاتی گوندەکەوە دروست کرا لەگڵ وبەرد ، یەکەم مەلاش مەلا(احمد عبدالقادر) بوو کە هەر خەڵکی گوندەکە بوو پاش مردنی لەساڵی ١٩٦٤ مەلا (احمد قیرژەیی) دێت و دەبێتە مەلای گوند تاوەک و دەمرێت ، دواتر مەلا (ئەبوبەکر)دێت ئەویش خەڵکی قیرژەی بوو نزیکەی (٨) ساڵ لەهەنارەی بوو دواتر ڕۆی ، لەپاشەویش مەلا(وەیسی) هات لەساڵی ١٩٨٠ نزیکەی (٦) ساڵ لەهەنارەی بوو کەهات داوای لەخەڵکی گوندی کرد مزگەوتێکی تر دروست بکەن لەبەر ئەوەی ئەومزگەوتە بچوکە و گوند فراوان بوە ، ئەوەبوو خەڵکی گوندیش ئامادەیی خۆیان نیشان داو مەلا وەیسی گوتی ئەوانەی دەوڵەمەندن سەت دینارم بدەنێ و ئەوانی تریش بیست دینارم بدەنێ و لەشوێنی تریش بانگەوازی بۆدەکەم و پارەی لەبۆ کۆدەکەمەوە ، ئەوە زەویەی مزگەوتەکەی لەسەر دروست کرا هی (سابیر ڕەسوڵی) بوو ئەویش زەویەکەی بەخۆڕایی دا و پێشکەشی کرد ، ئیتر بەم شێوەیە بەسەرپەڕشتی مەلا وەیسی و خەڵکی گوند دەست کرا بەدروست کردنی مزگەوتەکە تاوەکو تەواو کرا ، دواتر لەساڵی ١٩٨٣ لەلایەن رژێمی بەعس مزگەوتەکە تەقێنرایەوە ،بەهۆی شەڕێک لەگەڵ هێزی پێشمەرگەی شوعی ، پاشان لەساڵی ١٩٨٥ گوند ئاوەدان کرایەوە یەک غورفە مابوو لەحەوشەی مزگەوتەکە لەوێ خەڵک نوێژیان ئەکرد مەلای ئەوکاتەش مەلا(محمدی بالەک)بوو کەلەدوای مەلا وەیسی هاتبوو، دواتر لەساڵی ١٩٨٦ جارێکی تر گوند چۆڵ کرایەوە بەم شێوەیە مایەوە تاوەکو ڕاپەرینی خەلکی کوردستان کە کوردستان ئازاد بوو .

جارێکی تر لەساڵی ١٩٩٣ گوندی هەنارە ئاوەدان کرایەوە هەر لەم ساڵەشدا سەر لەنوێ بەردی بناغەی مزگەوتەکە هەر لەشوێنی خۆی دانرایەوە لەلایەن خێرخوازێک کەخەڵکی کوێت بوو ئەرکی دروست کردنەوەی مزگەوتەکەی گرتە ئەستۆ، هەر لەو ساڵەشدا مەلایەکی تر هات بەناوی مەلا (ئەنوەڕ) تاساڵی ٢٠٠٣ لەهەنارە مایەوە لەپاشان ئەو مەلا (زەکەریا) هات ئەویش تاساڵی ٢٠٠٨ مایەوە دواتر مەلا (جەلیل) هاتە شوێنی خەڵکی گەزنەی بوو ، لە سەردەمی مەلا جەلیل دا بیر لەدروست کردنی مزگەوتێکی نوێ کرایەوە لەسەرەوەی گوندو شەقامی سەرەکی چونکە گوند گەورە و فراوان ببوو پێویستی بە مزگەوتێکی گەورەتر هەبوو ، ئەوبوو لەلایەن خەڵکی گوند و خێر خوازانەوە وبەسەرپەرشتی مەلا

جەلیل لەساڵی ٢٠١٠ بەردی بناغەی مزگەوتەکە دانرا و ساڵی ٢٠١١ کارەکانی مزگەوتەکە تەواو بوون کرایەوە و ناو نرا بەمزگەوتی (بڕواداران) دواتر لەکۆتایەکانی ساڵی ٢٠١٣ مەلا جەلیل ڕۆی و مەلا (ئەبووبەکر)هات هەرلەوساڵەدا مەلایەکی تر بەناوی مەلا(بەختیار) هات بۆمزگەوتی گچکە یاخود مزگەوتی کۆنیگوند بەڵام کەمتر لەسالێک مایەوە ودواتر ڕۆی ، لەئێستادا لەگوندی هەنارە دوو مزگەوت هەن بەڵام تەنها لەمزگەتی (بڕواداران) وتاری هەینی ئەخوێنرێتەوە کەمامۆستا مەلا ئەبووبەکر ئیمام و خەتیبە تیایدا(٣).

١-دیدار، لەگەڵ سەردار ابراهیم عوسمان ، هەنارە ٢٠٢٣/١/١٥، ناوبراو ساڵی ١٩٧٦ لەگوندی هەنارە لەدایک بووە ،لەساڵی ١٩٨١ لەقوتابخانەی (هەنارەی سەرەتای تێکەڵاو) دەستی بەخوێندن کردوە دوای دووساڵ خوێندن بەهۆی تێکدانی گوندەکەمان لەساڵی ١٩٨٣ لەلان ڕژێمی بەعس بۆماوەی چەند ساڵێک لەخوێندن دادەبڕێت ، دواتر لەساڵی ١٩٨٩ لەگوندی مەلائۆمەر گەرایەوە بەرخوێندن تاپۆلی سێی ناوەندی خوێندووە ،لەسالی ١٩٩٦ گواستراوەتەوە بۆ دواناوەندی بەستۆڕەی تێکەڵاو لە کۆمەڵگەی بەستۆڕە دوای ئەوەی لەساڵی ٢٠٠٠ خوێندنی ئامادەیی تەواو دەکات لەساڵی ٢٠٠١ لە(پەیمانگای مەڵبەندی مامۆستایان) لەشاری هەولێر وەردەگیریت، لەسالی ٢٠٠٤ لەقوتابخانەی (واژێ ومامیسکی سەرەتای تێکەلاو) دەست بەکار دەبێت دووای دووساڵ لەسالی ٢٠٠٦ گواستراوەتەوە بۆ قوتابخانەی(هەنارەیی بنەڕەتی تێکەڵاو) تاوەکو ئێستاش لەم قوتابخانەیە بەردەوامە لەخزمەت کردن.

٢-هەمان دیداری پێشوو.

٣- دیدار ،لەگەڵ علی احمد علی ، هەنارە ٢٠٢٢/٩/١٥ سەرچاوەی پێشوو.

دەرئەنجام

لەکۆتایدا لەهەربەشێکی توێژینەوەکەدا گەیشتمە چەند ئەنجامێک.

١- لەبەشی یەکەمی توێژینەوەکەدا ،گەیشتمە ئەو ئەنجامەی کە خەلکی گوندی هەنارە لەڕوی پەیوەندیە کۆمەلایەتیەکان پەیوندیەکی پتەو بەهێزیان هەبووە ، لەهەموو ساتە خۆش وناخۆشەکانی ژیاندا هاوکار و یارمەتیدەر و دلسۆزی یەکتربوونە، و باوەشیان بۆخەلکی تری هەژار و لێقەوماو کردۆتەوە و بەبێ جیاوازی حەشیرەت گەرایی ژیانیان بەسەر بردووە.

٢- لەبەشی دووەمی توێژینەوەکەدا ، لەوە گەیشتم کە کشتوکاڵ و ئاژەلداری لایەنێکی گرنگی گوندەکەبوون بۆبەدەست هێنانی سەرچاوەی مادی و داهاتیش بۆخەلکی ناوچەکە و دەوروبەری ، وەهەروەها ئەوەم زانی کەلەو سەردەمدا بڕی تێچوو (مسروفات) زۆر ئەستەم نەبووە ،لەبەر ئەوەی زۆربەی پێداویستیەکانیان لەخواردن و جل و بەرگ لەبەرهەمە سروشتی وناوەخۆیەکان دابین دەکرد ، ئەوەی زۆر پێویستیان پێ بووبێت کەرەستە سەرەکیەکانی وەک (شەکر وچاو سابوون و کەمێک نەفت بوو) پێداویستیەکانی خۆیان لەمانەش بە فرۆشتنی برێک لەبەروبوومی خۆمالی دابین دەکرد.

٣- لەبەشی سێیەم دا گەیشتمە ئەو ئەنجامەی کەخەلکی گوندی هەنارە لەڕوی (سیاسیەوە) ڕۆلیان هەبووە و خزمەتیان کردوە بەشۆڕشە کوردیەکان بەتایبەتی بە شۆڕشی ئەیلول ،وە لەبەرامبەر داگیرکاری و وێران کاریەکانی ڕژێمی بە(حس) چۆکیان نەداوە، خەلکێکی نیشتمان پەروەرو و ئازار و قارەمان و چاونەترس بوون لەبەرامبەر دوژمناندا.

لیستی سەرچاوەکان : یەکەم:- کتێبەکان

- محسین عمر ناسراو بە(مەلا محسین هەنارەیی) هۆزی هەنارەیی لێرە و لەوێ، چاپی یەکەم (٢٠١٨) هەولێر.

- عبدالخالق جبار حمدەمین هەنارەیی، دەروازەیەک لەمێژووی هۆزی هەنارەیی، چاپی یەکەم (٢٠١٧) هەولێر.

- عەبدوڵا غەفور ، فەرهەنگی جوگرافیایی هەولێر، چاپخانەی حاجی هاشم (٢٠١٥) هەولێر.

- محەمەد محێدین مەلاکەریم ، زنجیرەیەک لەداستانەکانی حزبی شیوعی کوردستان – عێراق، چاپی یەکەم .

- د. احمد هەنارە ، پەرتووکی ئێڵ – هەنارە ، ب س .

- هێمن علی کەریم ، کورتە باسێک لەپەیوەندی نێوان عەشیرەتی گەردی لەگەڵ عەشیرەتی هەنارەیی ، ب س.

دووەم : چاوپێکەوتنەکان

- حوسێن حسن قادر، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٨/٢٣

- ئامینە حسن قادر ، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٨/٢٣

- کەریم حسێن ڕەسوڵ، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٩/٢٢

- حەلیم ڕەمەزان قادر، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٩/٢٢

- عبدالله حسن علی ،چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٩/٢٣

- علی احمد علی ، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/٩/١٥

- حمدەمین حسێن باپیر، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١٠/١٤

- سامی صالع سمایل ، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١١/١٣

- عبدالله حمد حسن، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١٠/٢٠

- عبدالرحمان مستەفا محمد، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١١/٢٩

- ساتق حسن ئیسماعیل، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١٢/١

- د. حسن محمد احمد، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٢/١٠/١٣

- سەبیحە عمر حمد، چاوپێکەوتن لە٢٠٢٢/١٢/١٢

- عبدالله عبدالکریم ، چاوپێکەوتن لە ٢٠٢٣/١/١

- خەجیجە عزیز إبراهیم، چاوپیکەوتن لە ٢٠٢٣/١/٨

- م .سەردار إبراهیم عوسمان ، چاوپێکەوتن لە٢٠٢٣/١/١٥

سێیەم: بەرنامەی تەلەفزیۆن

بەرنامەی ئێوارانی ڕەمەزان ، لەکەناڵی ئاسمانی پەیام ، ساڵی ٢٠٠٩.

چەند وێنەیەک لە دیمەنە ڕەنگینەکانی گوندی هەنارە،لە وەرزەکانی ساڵ